

ARITZ BERAREN ADARRAK, ATONDOARRAK

ernando Artola Sagarzazu «Bordari» eta Rafael Artola Sagarzazu anaiak egin zuten *Aritz beraren adarrak* zeritzan liburua. Hondarribia hiriko Udaletxeak

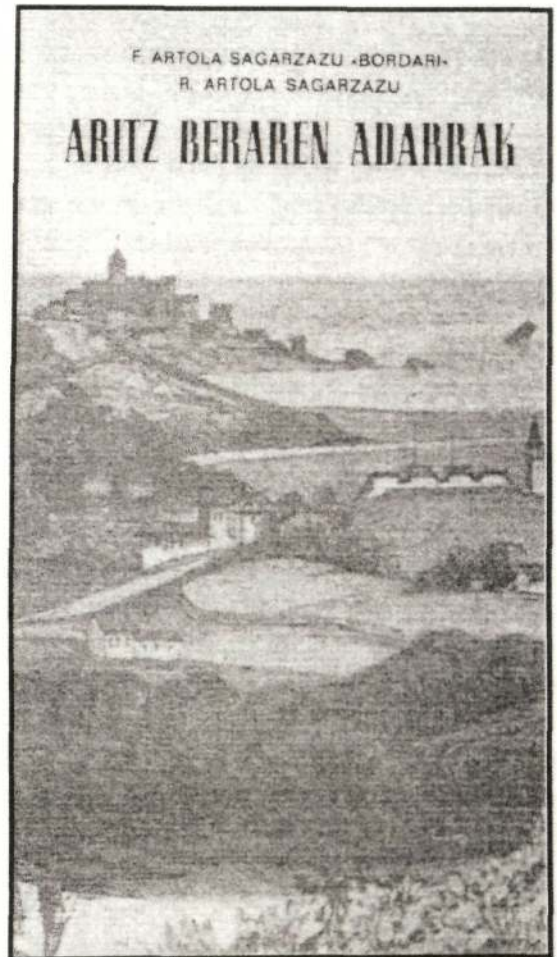
saritua izan zen 1977. urtean, eta 1982an Auspoa Liburutegiak argitaratu zuen.

Hor agertzen da Artola anaiak zein kontalari trebeak izan diren. Liburu horrek ez du hutsunerik eta irakurlearentzat ez du une aspergaririk. Ez horixe!

Hasten delarik hain zibila ez zen Espainiako gerra-zibil hartatik, munduko gerratea ez ezik Dien-Bien-Phura arteko gertakariak jasotzen bai ditu koronika gisa, adar bereko ziren Hondarribiako Atondoarren fameli sakabanatuaren bidez. Gora-behera guziak hemengo nornahirentzat jakingarri.

Euskara aberatsa du, bertako hitz eta esakeraz beterik. Honako bertsoz hasia da:

*Ala kinkirrinera
ala zangurrinera
Aiala Lakuonakiko
jira beste aldera
San Martzial aldera*

Txingudi
AUTOESKOLA

Matxin de Arzu, 10 bajo
Tel.: 943 64 56 01
20280 HONDARRIBIA

KAFETEGIA

Kai-Alde

GOZOTEGIA

San Pedro, 10
Tel.: 943 64 10 47
20280 HONDARRIBIA

ILEAPAINDEGI
MIXTOA
ESTETIKA

A. Guexala

SOKOA Merkataldegia
Tel.: 943 64 44 07
20280 HONDARRIBIA

Ondotik hitz-lauz jarraitzeko: «Neska txiki pertxanta, *Nora* bere lengusiñari atzekalde emanaz, Irun alderuntz begira jarri zaigu. Jostatzen dabilta. Eliz-atarian; pasaderan, ain xuxen. Kale nagusiko eliz-ataritik Apezpiku-kalera dijoan igarobideari deitzen diogu *pasadera* Ondarribian».

Beheraxeago berriz, haurtzaroko jostalekuz oroitzuz: «Gainera, arri-koskor, ikatz edo kisu puskaz bereala bereiz ditezke txingo-txingoka ibiltzeko baztertxoak. Jauzika, bi-bikoka, kapelutxuloka edota kañikakin *putxuka* jostatzeko aukera tokia. Kukuketan aritzeko, berriz... Pasadera, pasadera! Kaletar umeentzako txokorik maitagarriena!»

Ondorioz jarraituko du ingurua adierazten: «Kale-nagusia du aparta. Ikusgarriak dira zenbait etxetako teillatu-egalak, tankeran bipil, ausartak, trentxaz xixelatuak; burni-landu sendo ugari, ola zaharretako bitxi, balkoietan». Ondotik dator beste honako oroitzua hau: «Bidasoak (aspaldiko Almitxu edo Lamitxu ?) kulun-kulunka daragio Ondarribiari. Seaska oberik! Agian orregatik izango da ondarribitarra ain idurikor, ameslari ta jostakin. Atekaldean dagon Gaztelu zarreko elgorara igoko baziña, begi utsez urruneko itxas-otsaskiraño elduko ziñake; laño dagoenean, berriz, doi-doi Bayonako barraraño...» Kontatzeko era trebe horrek eramango gaitu orrialderik orrialde liburuan zehar.

Baina Atondoarren gertakariak kontatzean, beltzak eta txuriak erakutsiko dizkigu: «Aurak erdi goserik eta

gurasoak erretxinduta, okasio-biderik ez da faltako. Gerra madarikatua! Ondoren gaiztoak dakarzikik...»

Urte latz haiek ezagutzera heldu ez ziren gazteak hor aurkitu ditzazke garai hartako ibilera nekezak eta famili zatiketaren atsekabeak. Aldiz, tarteka-marteka pasadizo berezirik ere aurkituko dugu. Adibidez, bein batian Joxe Mari eta lagunak egundoku arrantza eginda zetoztela, alemanen sumarino baten larritasunetik irtetzeko erabili zuen elkarrizketa hura lekuko:

- «- Patroya, nor da patroya?
- Ni, jauna! -Tiopilok.
- Zer zerate? Germanofiloak?
- Ez, jauna, ez!
- Frankofiloak?
- Ez, jauna, ez!
- Zerzera orduan?
- Ni, Teófilo, jauna!

Aren algarak! Pekin'en ere entzungo ziran. Orduantxe giñan lasaitu pittin bat». Eta, azkenik: «*Heil Hitler*» oiuka agurtu zituzten, eta sumarinoa berealaxe urpean zen murgildu.

Beste une batean kontatzen dute: «Erentzin eta Gaztarrotx inguruak izketan balekete! Kaximirok eta Praxkuk noiz nai ikusten zituzten beren buruak bazter oietan. Usinan itxurak egin: ixilka azpi-lan zintzoa Frantziaren alde... Ta bide-nabar kontrabando apurra. Orrela ateratzen zuten bizimodua. Areago, erreziztentzialdeko ziranez gero, prantses paperak eman zizkieten».

GOIKOETXEA
JANARIDENDA
ETXERAKO ZERBITZUA
San Pedro, 51
Tel. 64 10 29 HONDARRIBIA

ONDARITZ EDEARRA
Santiago Kalea, 9
Tel.: 943 02 56
20280 HONDARRIBIA

XARMANTA
BOUTIQUE
40-tik 60 bitarteko
neurri arropak
San Pedro kalea, 69
Tel.: 943 64 56 13
HONDARRIBIA

Garai haietan nornai edonon aurkitzen zen larritasunetan, eta aietako batek honela zioen: «-Anai-arrebak joan ditezenean aterako naiz. Prantses itxura onekin iñork enau ezagutuko.

Panpinot kaletik jatxi, Patxikotz-enetik Kalistro-eneko aldapa zear, Viteri eskola atzetik Txiplau erreka barrera, ordu erdi bat or-or Urdanibiako oianean nago. Badakizu, Irun'go Kaletan daukate zaitxola txapel-okerrak. Ortik pasa ezkerre ez dago kuidadorik». Baina, bestelako ez ustekorik ere izaten zuten, 103. orrialdean dakarrenez, Idaho-ko euskaldun batekin aurkitu zenekoa adibide.

Eta, aliatuak Normandia itsasertzetara sartzean orde: «Euzkotar gudari-saillaren buruan, Euskadiko ikurriña lau-aizetara zabalduz sartu zen Fraxku. Sekulan entzun dan «Gernikako arbola» gartsu ta gogotsuena odolez bustitako ondartz aietan entzun zan». Ondotik guraso eta anai-arreberi Paristik idatzi zien gutuna dator 105. orrialdean. Irakurgarria benetan.

Baina, 110-113. orrialdeak ez dira gutiagorako. Dena dela, herrimina beti argi nabari da liburuan zehar. Itzultzean, hura zen Xinforianoaren poza. Eta, 144. orrialdean, honela aurkezten dute liburua egile diren Artola anaiek:

«Andik egun gutxitara, Amabirjiña-Eguna! Eta Alardea! Praka txuri eta alkandora gorritan *Gora Gazteak* taldekoakin ibili zan Xinforiano Alarde-lerrokan.

«- Titibiliti, -titibiliti... Gora Ama Guadalupekoa!

Eresi ta sutunpa
arratz eta atabal
Titibiliti soiñua!
Biribilketa alai.

Alardea bukatuta:

Arrats beheran
etxepeko sotoan
maite-miñ aunditsua.

Oraingoan egiz:

Leer zorian
Xinforiano erdi totel;
biotza aoan ia itoa,
ezin aozkatu bere asmoa».

Azkenerako sentiberatasuna nabariz: «Zuaitz yori, emankorra dirudizu, ama. Ekaitzek gogor astindutako zuaitza. Aizeerauntsiak zenbat iñarrostuago, ainbat tenkortuago, errotuagoa izan oi da zuaitz-ondo. Eta aritz-ezkurretik aritz arbola antzo, zuk eta aitak osatu zenuten aritz-ondoak zazpi adar eman dituz; elkar bestelakoak izanagatik ere, zuengan erroztuak danak, danak arizkiak: Atondoarrak».

JUAN SAN MARTIN

Antigüedades
Brokante

Soki-etxe

Matxin Arzu Kalea, - Hondarribia
Teléfono 943.640.123
Part. 943.615.338

 Pastelería

ARBELAZ

 Pastelería Artesana - Especialidad en Milhojas

C/ Beñat Etxepare, n.º 1 - bajo / Tel.: 943 64 31 50 / 20280 HONDARRIBIA